

Moraalinen järjestys ja toimijuuspositiot psykoterapiakeskusteluissa

Tässä artikkelissa kysymme, miten moraalinen järjestys asiakkaiden kuvailemissa elämäntilanteissa ja itse terapiaistunnossa rakentuu psykoterapiakeskusteluissa. Moraalisella järjestyksellä tarkoitamme puheessa tuotettua käsitystä siitä, mikä on oikein tai väärin, mitä on hyvä elämä, mitkä ovat toimijoiden vastuut, velvollisuudet ja lojaliteetit, miten ja mistä arvostusta ja kunnioitusta osoitetaan. Näytämme, miten keskustelijat puhuessaan tunteistaan ja tilanteistaan myös neuvottelevat moraalista todellisuudesta ja tuottavat erilaisia toimijuuspositioita, ja miten eri odotusten ja kantojen esille tuominen luo moraalisia dilemmaa osallistujien ratkottaviksi. Artikkelin perustuu useiden tapaustutkimusten sarjaan, jossa aineistona ovat sekä yksilö- että pariterapiaistunnot. Analyysit, jotka hyödyntävät keskusteluanalyysin informoimaa diskursianalyttistä metodia, näyttävät, miten keskusteluissa rakennetaan tilannekuvauksia, joissa asiakkaat löytävät itsensä moraalisten ristiriitojen ja dilemmaa rajoittamina ja ymmällään omista moraaliarvostuksia rikkovista teoistaan, ja miten kokeneet terapeutit orientoituvat näihin tilanteisiin ja pyrkivät niiden ratkomiseen tuottaen samalla asiakkaille uusia toimijuuspositioita ja suhteita puhunnan kohteisiin.

Avainsanat: moraalinen järjestys, terapiakeskus, keskusteluanalyysi, diskursianalyysi, toimijuus, positiot, puhumisen asennot, ongelmanmäärittely, syytöspuhe, moraalinen dilemma

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten psykoterapiakeskustelujen moraalisen järjestyksen rakentumista voi havainnoida tarkastelemalla vuorovaikutuksen kulkua keskustelullisten positioiden, vuorovaikutusjärjestyksen ja toimijuuskonstruktioiden käsitteiden avulla. Moraalisella järjestyksellä viittaamme arvostuksen, oikean ja väärän ja vastuun neuvottelun prosesseihin. Olemme useissa tapaustutkimuksissa (Kurri, 2005, 2006, 2007, 2008; Kurri & Wahlström, 2001, 2003, 2005, 2007; Wahlström, 2010, 2016) tutkineet niitä diskursiivisia käytäntöjä, joilla keskusteluun osallistujat hallitsevat moraalisia positioitaan, ja joilla näkymättömäksi luonnehtimamme moraalinen järjestys muotoutuu ja tulee uudelleenneu-

votelluksi keskustelun kuluessa. Näkymättömäksi tämän moraalisen neuvottelun tekee se, että neuvottelu on sellaisella tavalla sisäänkirjoitettuna vuorovaikutuksen konventioissa, ettei moraalisen järjestyksen ydinoletuksia helposti huomata, vaikka keskustelijat suuntautuvatkin niiden implikaatioihin keskustelussa.

Aikaisemmat tutkimuksemme osoittivat, että terapeutit joutuvat terapiakeskusteluissa erilaisten moraalisten dilemmaa keskelle. He osallistuvat kysymyksillään ja kommentillaan monimutkaisen vastuun, syytösten ja selitysvelvollisuuksien verkon luomiseen ja punnitsemiseen. Teesimme on, että vaikka moraalisia ja eettisiä ohjenuoria voidaan ja on hyväkin rakentaa (Kangas, 2020), ne eivät silti suoraan informoi terapeutteja siitä, miten tilanteisesti tulisi toimia. Toisin kuin

terapeuttien moraalista päättelyä terapeuttisen tilanteen ulkopuolelta tarkastaneet tutkimukset (esim. Donovan, 2003; Kangas, 2020; Newfield, Newfield, Sperry & Smith, 2000; Wall, Needham, Browning & James, 1999), autenttisten terapia-tilanteiden havainnoiva tutkiminen antaa tietoa siitä, minkälaisiin ristiriitaisiin tilanteisiin terapeutit joutuvat ja minkälaisia ratkaisuja he näissä tilanteissa tekevät. Tällainen tarkastelu voi antaa terapeuteille välineitä tietoisempaan toimintaan nopeissa, jännitteisissä ja usein varsin tiivistunelmallisissa terapiatilanteissa.

Omat tutkimuksemme ovat havainnollistaneet sen, miten terapiakeskusteluissa ongelmanmäärittelyt, terapeuttien puheenvuorot ja niihin annetut vastaukset ovat erottamattomalla tavalla sidoksissa moraaliseen ulottuvuuteen – vastuuseen, selitysvolvollisuuteen, oikeuksiin ja niistä terapiakeskustelussa käytävään neuvotteluun. Tämän näkyväksi tekemiseen olemme käyttäneet analyyseissämme moraalisen järjestyksen, vuorovaikutusjärjestyksen, toimijuuden, positioinnin, selontekovelvollisuuden ja vastuun käsitteitä. Tulokulmamme puuttuu lähes kokonaan psykoterapiatutkimuksesta. Katsomme sen kuitenkin tavoittavan jotakin aivan psykoterapeuttisen toiminnan ytimessä olevaa. Näin tarkasteltuna näyttää, miten terapeuttisen keskustelun yhtenä keskeisenä toimintana on tuottaa asiakkaalle sellainen uusi moraalinen positio, joka mahdollistaa hänen oman toimintansa uudenlaisen reflektion.

Moraalinen järjestys

Moraalisella järjestyksellä tarkoitamme (Kurri, 2005; Wahlström, 2016) sitä, miten henkilöt sosiaalisessa kanssakäymisessä tuottavat enemmän tai vähemmän artikuloituja ja jaettuja käsityksiä siitä, mikä on arvostettua ja mikä ei, mitä vastuita, velvollisuuksia ja lojaliteetteja odotetaan täytettäväksi, mitä toimia katsotaan sallituiksi ja mitä kielletyiksi ja mitkä ovat toiminnan arvioimisen perusteet. Moraalinen järjestys pitää sisällään myös odotuksia sen suhteen, miten arvostusta, tunteita, huolenpitoa ja kunnioitusta ilmaistaan.

Terapiakeskustelussa rakentuva moraalinen järjestys tuottaa yhtäältä sitä, miten elämässä keskustelujen ulkopuolella tulisi elää ja miksi, mutta

toisaalta sitä, kuka itse terapiakeskustelussa on selitysvolvollinen, minkälainen puhe on suotavaa ja mihin keskustelun tulisi orientoitua. Psykoterapiakeskustelun moraalinen järjestys siis implisiittisesti koskee sitä, minkälainen keskustelu ja suhteeseen asettuminen on hyvää ja arvostettavaa ja kuka on vastuullinen mistäkin. Kommunikatiivisena tuotoksena moraalinen järjestys on aina kontekstuaalinen. Se sijoittuu yhtäältä johonkin laajempaan kulttuuriseen yhteyteen ja toisaalta sitä tuotetaan ja uusinnetaan paikallisesti tilanteissa kohtaamisissa. Psykoterapiassa moraalinen järjestys on harvoin eksplisiittisen neuvottelun kohteena, ja siitä huolimatta se rakentuu uudelleen vuoro vuorolta muotoutuvan keskustelun myötä.

Vuorovaikutusjärjestys

Kaikkia keskusteluja ohjaa keskusteluinstituution näkymättömien ja neuvottelun ulkopuolella olevien sääntöjen määräämä järjestys (Goffman, 1983). Moraalisen järjestyksen tilanteisen tuottamisen analyysi edellyttää keskusteluanalyysin tavoin sen hahmottamista, miten keskustelun mikrokonteksti luodaan sekventiaalisesti vuoro vuorolta. Peräkylä (2019) on näyttänyt, miten vuorovaikutuksen sekventiaalinen säätely on terapeuttisen muutostyön ytimessä. Psykoterapiakeskustelu rakentuu tyypillisesti potilaan ongelmallisen kokemuksen ympärille. Kun psykoterapeuttista vuorovaikutusta tarkastellaan keskusteluanalyttisesti, huomio kiinnitetään puheenvuorojen ketjuihin, joissa ongelmaan tai puheen aiheeseen orientoidutaan vuoro vuorolta uudella tavalla. Vierekkäin olevista puheenvuoroista, vieruspareista, kuten kysymys ja vastaus ja responssi vastaukseen, on luettavissa, miten keskustelijat tulkitsevat toisiaan (Schegloff, 2007). Tuo tulkinta ohjaa keskustelun jatkoa, ja näin keskustelu muotoutuu yhdessä tuotetulla tavalla uusien merkitysten suuntaan.

Tyypillinen psykoterapian keskustelusekvenssi rakentuu terapeutin kysymyksestä, asiakkaan vastauksesta ja terapeutin laajennoksesta, formulaatiosta tai tulkinnasta, jossa hän täydentää tai muotoilee uudelleen asiakkaan puhetta tai tuo esille oman näkemyksensä puheena olevasta asiasta (Peräkylä, 2019). Terapeutin puheenvuorot nos-

tavat potilaan puheesta olennaiseksi jotakin – intention, ajatuksen tai emotionaalisen sävyn. Näin terapeutin vuoro asettaa potilaalle uudenlaisen kontekstin, johon olla suhteessa. Esimerkiksi itse-syytös voi muuttua sen tutkimiseksi, mikä motivoi suhtautumaan itsen tuomitsevasti. Pariterapiassa toisen syyttäminen (Buttny, 1990) voi muuttua puheeksi syytöksen esittäjän tunteista syytöksen takana. Terapeutin vuorot kutsuvat asiakkaan uuteen, havainnoivaan positioon suhteessa omaan toimintaan ja muuntavat näin moraalista maise-maa, johon keskustelijat orientoituvat.

Pariterapia tuo vuorovaikutusjärjestykseen erityistä kompleksisuutta. Monenkeskisessä keskustelussa puheenvuorot suunnataan yleensä jollekulle ja sillä, jolle vuoro suunnataan, on velvollisuus vastata. Tätä kutsutaan selontekovelvollisuudeksi. Selontekovelvollisuus pitää sisällään suhteen ja vastuun. Henkilö voi puheenvuorossaan asettaa toisen tai toiset vastuulliseksi tai velvolliseksi selittämään ja perustelemaan jotakin. Suhde on epäsymmetrinen: toisella osapuolella on vastuu selonteosta ja toisella puolestaan on oikeus saada selonteko (Juhila, 2009). Tällaisena epäsymmetrisenä valtasuhteena selontekovelvollisuus kytkeytyy aina myös moraaliseen järjestykseen. Psykoterapiavuorovaikutus antaa mahdollisuuden muuntaa tätä monesti parisuh-teissa vakiintunutta vuorovaikutusjärjestystä, ja vuorovaikutusjärjestyksen muutos muuttaa myös keskustelussa rakentuvaa moraalista järjestystä.

Positiot ja puhujan asennot

Vuorovaikutuksessa on jatkuvasti epäsuorasti esillä kysymys siitä, miten kukin osallistuja asettautuu suhteeseen puhuttavana olevaan. Vastaus riippuu siitä, mitkä asemat eli positiot ovat keskustelussa saatavilla puhujien omissa ja muiden puhutavoissa ja niiden herättämissä mielikuvissa (Avdi, 2012; Davies & Harré, 1990; Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993; Suoninen & Wahlström, 2009). Positiot vaihtelevat tilanteesta ja asiasta toiseen, ja position saanut voi hyväksyä tai kiistää sen oikeutuksen ja yrittää puheellaan muuntaa sitä. Puhuja voi tuottaa monenlaisia, keskenään ristiriitaisiakin keskustelupositioita, ja nämä voivat vaihdella joustavasti myös saman keskustelun aikana. Harrén ja van Langenhoven (1999)

mukaan puhujalle keskustelutilanteessa rakentuva positio sisältää hänelle kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia ja asettaa hänet ja vastaavasti muut keskusteluun osallistujat joihinkin asemiin rakentuvassa moraalisisessa järjestyksessä. Puhuja voi esimerkiksi asemoitua uhriksi ja asettaa itsensä näin heikon toimijuuden positioon ja samalla asemoida toisen vahvaksi, mutta intentionaalisesti kärsimyksen aiheuttajaksi. Toinen voi joko hyväksyä tai kiistää annetun asemoinnin.

Positioiden rakentaminen tai niiden kiistäminen keskustelussa pitää sisällään sen, että puhuja lausuu ajatuksensa aina jostakin näkökulmasta käsin. Tästä käytetään termiä puhumisen asento (*footing*; Goffman, 1979). Asennon ja position käsitteitä voidaan käyttää toisiaan täydentävästi (Kurri & Wahlström, 2007). Puhumisen asentoa voidaan muuttaa nopeasti keskustelun aikana. Tämän avulla saavutetaan asioita, jotka eivät olisi mahdollisia yhdestä positioista käsin. Goffmanin termeillä ilmaistuna puhumisen asennossa on kysymys siitä, kenen asiassa (päämies, *principal*), kenen sanoilla (kirjoittaja, *author*) ja kenen suulla (puhujana, *animator*) ilmaistaan se, mistä puhutaan. Tässä ei tarkoiteta niinkään konkreettisia henkilöitä, vaan erilaisia rooleja tai sosiaalisia identiteettejä. Usein nämä kolme kuuluvat samalle henkilölle (puhujana puhuu itse omin sanoin omassa asiassaan), mutta eri syistä puhujat ottavat myös käyttöönsä muita puhumisen asentoja. Oman näkökulman oikeutusta tai faktuaalisuutta voidaan vahvistaa esimerkiksi perustelemalla oma näkökulma tutkimuksella ja rakentamalla näin oma näkökulma faktuaaliseksi. Asennon vaihdolla puhuja voi myös säädellä etäisyyttä asiaan, josta hän puhuu. Tämä yleensä palvelee keskustelun osallistumiskehikon (Goodwin, 2007) muuntamista ja uudenlaisten positioiden tavoittelua (Bonito & Sanders, 2002) ja oman aseman varjelua moraalisisessa järjestyksessä.

Toimijuus psykoterapiatyön kohteena

Leiman (2012) kuvaa psykoterapian perusprosessia toimijuuden vahvistumisena asiakkaan siirtymisestä objektipositioista havaittajaposition kehittymisen kautta subjektipositioon. Objektipositiossa koettu ongelma säätelee asiakkaan elämää, asiakas suojautuu ja kokee, ettei pysty vaikuttamaan elä-

määnsä tai ongelmiinsa. Tällaista heikkoa toimijuutta asiakas ilmaisee kertomalla tunteidensa tai toimintansa vääjäämättömästä tapahtumisesta. Tällöin puhe on usein passiivissa tai siitä puuttuu subjekti (Kurri & Wahlström, 2007).

Shapiro (2006) liittää toimijuuden moraaliseen asemoitumiseen ja kuvaa heikkoa toimijuutta ilmentävään toimintaan liittyvää itsensä tuomitsemista ja arvostelemista. Hän erottaa toisistaan käsitteellisesti moraalisen vastuullisuuden ja psykologisen vastuullisuuden. Shapiroon mukaan henkilö asemoituu moraalisesti vastuulliseksi luomalla idealisoidun universaalien toimijan, joka pystyy tekemään aina oikean valinnan. Itsesyytöksissä omaa toimintaa verrataan tähän kontekstittomaan idealisoituun toimijaan ja oma toiminta tuomitaan vääränä, huonona, pahana tai epäonnistuneena.

Psykoterapiassa tähän tapahtumiseen pyritään ottamaan uusi suhde, jossa asiakkaan osuus näyttäytyy toisenlaisena. Toiminnalle, jota asiakas tekee, vaikkei haluaisi, tai ei tee, vaikkei haluaisi, pyritään löytämään merkitys ja mieli. Tämä on prosessi, jota Shapiro kutsuu psykologiseksi vastuullisuudeksi. Psykologinen vastuu voi johtaa lisääntyneeseen mahdollisuuteen toimia omien arvojen ja halujen mukaisesti. Leimanin (2012) ja Shapiroin (2006) näkemysten sekä Kurrin ja Wahlströmin (2007) tutkimuksen valossa näytetään, että psykoterapiassa työskennellään sekä puhunnan referentiaalisten kohteiden että puhumisen tavan kanssa – mistä puhutaan ja miten siitä puhutaan. Toimijuus näyttäytyy kahdenlaisena, sekä terapiaistunnon ulkopuolisena objektiivisena toimintana että diskursiivisena terapiaistunnon sisäisenä puhunnan tapana, jossa oma toiminta joko omistetaan tai sitä hämärretään erilaisin varioivoin keinoin. Hämmärtäminen voi tapahtua esimerkiksi tuottamalla itselle kaksoispositio, toisaalta moraalisesti vastuullisena keskustelun nykyhetkessä ja vastuuseen kykenemättömänä toisaalla omassa elämässä.

Pariterapiassa kaksi asiakasta kertoo sekä omasta että yhteisestä elämästään yhteistä keskustelua ja neuvottelua varten (Kurri & Wahlström, 2003, 2005). Pariterapiassa moraalisen järjestyksen sosiaalisesti rakentunut ja rakentuva todellisuus tulee konkreettisella tavalla näkyväksi, ongelma näyttämölistyy, tapahtuu tässä ja nyt

puolisoiden välisessä kommunikaatiossa. Puolisot neuvottelevat moraalista järjestyksestä tuottamalla erilaisia versioita tapahtumista ja toimijuuden mahdollisuuksista niiden suhteen. Tämä tekee toimijuuden kanssa työskentelyyn liitettävästä havainnoivan position rakentumisesta ja rakentamisesta erilaista kuin yksilöpsykoterapiassa. Asiakkaat havainnoivat paitsi omaa kertomustaan ja kokemustaan itsestään, elämästään ja puoliosastaan, myös puolison vastaavia kertomuksia. ”Itse”, toinen ja kertomus omasta elämästä ja suhteesta tulee kerrotuksi vähintään kahdesta eri näkökulmasta. Terapeutille tämä tilanne avaa toisenlaisen vuorovaikutuksellisen tilanteen myös moraaliseen järjestykseen liittymisen suhteen.

Tässä artikkelissa kysymme, miten terapia-keskusteluissa osallistujat muotoilevat moraalista järjestyksestä ja neuvottelevat sen ehdoista ilmaiseamalla, kiistämällä ja tarjoamalla toisille ja itselle vastuullisuutta ja toimijuutta, oikeuttamalla omia tekemisiä, asettamalla toisia selontekovelvollisiksi sekä kategorisoimalla ja syyttämällä itseä ja muita. Perustuen näkemykseen siitä, että moraalinen päätelmä on aina tilanteeseen sidottu, näytämme, miten keskustelun kulku psykoterapiassa asettaa niin asiakkaat kuin terapeutitkin tilanteisiin, joiden ratkaisuilla on seurauksia moraalisen järjestyksen kannalta. Näytämme, miten keskusteluissa rakennetaan tilannekuvauksia, joissa asiakkaat löytävät itsensä toimijoina vaikeasti hahmotettavien moraalisten ristiriitojen ja dilemموjen rajoittamina ja ymmällään omista, omia tai yleisiä moraaliarvostuksia rikkovista teoistaan, ja miten kokeneet terapeutit interventioillaan orientoituvat näihin tilanteisiin ja pyrkivät niiden ratkomiin tuottaen samalla asiakkaille uusia reflektiivisiä toimijuuspositioita ja uudenlaisia suhteita puhunnan kohteisiin.

MENETELMÄ

Osallistujat ja aineisto

Olemme julkaisuissamme (Kurri, 2005, 2006, 2007, 2008; Kurri & Wahlström, 2001, 2003, 2005, 2007; Wahlström, 2010, 2016) tutkineet moraalisen järjestyksen rakentumista terapia-keskusteluissa käyttäen aineistoa kuudesta eri

terapiatapauksesta, kaksi yksilöterapiaa ja neljä pariterapiaa. Tässä artikkelissa esittämämme käsitteistö ja havaintojen lukutapa perustuu kaikkiin näihin tapaustutkimuksiin. Esityksen selkeyttämiseksi näytämme kuitenkin aineisto-otteita vain kahdesta terapiatapauksesta, yhdestä yksilöterapiasta ja yhdestä pariterapiasta. Yksilöterapian asiakkaana oli keski-ikäinen mies, joka hakeutui terapiaan elämänhallintaan liittyvien ongelmien vuoksi. Terapeuttina oli saman ikäinen kokenut miespuolinen psykoterapeutti. Pariterapian asiakkaat hakeutuivat hoitoon tyttärensä päihdeongelman perheenjäsenille aiheuttamien ristiriitujen vuoksi. Terapeuttisen työryhmän muodostivat kaksi kokenutta perheterapeuttia ja yksi psykologian opiskelija. Molemmat hoidot tapahtuivat Jyväskylän yliopiston psykoterapian opetus- ja tutkimuslinikalla. Istuntojen videointiin ja tallenteiden käyttöön tutkimustarkoituksiin saatiin asiakkaiden kirjalliset luvat.

Aineistoanalyysin lähestymistapa

Terapiassa toteutuvien puhuttujen käytäntöjen kuvaaminen ja niiden seurausten arvioiminen vaatii metodin, joka vangitsee sosiaalisen vuorovaikutuksen yksityiskohdat niiden tapahtumishetkellä. Olemme tapaustutkimuksissamme käyttäneet keskusteluanalyysia, diskurssianalyysia ja Goffmanin mikrososiologiaa menetelminä, joilla havainnollistetaan keskustelun kulkua ja merkitysten muunnoksia ja niiden vaikutusta keskustelupositioiden muutoksiin. Keskusteluanalyysi (Madill, Widdicombe & Barkham, 2001; Peräkylä, 2019; Peräkylä, Antaki, Vehviläinen & Leudar, 2008) tarjoaa systemaattisen tavan analysoida toistuvia vuorovaikutusmalleja ja tutkia ihmisten tapoja tuottaa yhteisymmärrystä. Diskurssianalyysi (Potter, 2004; Wetherell, 2001) taas keskittyy merkitysten tuottamiseen ja keskustelupositioiden rakentumiseen. Goffmanin (1955, 1967, 1983) mikrososiologia antaa analyysiin olennaisia käsitteitä, kuten 'kasvot' ja johdannossa kuvattu 'asento'. Kasvoilla Goffman tarkoittaa itseen liitettyä positiivista sosiaalista arvoa, jonka toiset vuorovaikutuksessa vahvistavat. Kasvojen menettämistä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa pyritään erilaisin diskursiivisin keinoin välttämään (Goffmann, 1967; Peräkylä, 2015).

Analyysin kohteena ovat terapiatapahtumien videotallenteet ja niistä tehdyt sanatarkat ja erikoismerkeillä tarkennetut litteraatiot¹. Analyysi alkaa aineiston kokonaisvaltaisesta ja avoimesta katselemisesta ja lukemisesta, jonka pohjalta nostetaan tarkemman tarkastelun kohteeksi tutkimuskysymyksen kannalta informatiivisia keskusteluepisodeja. Tässä artikkelissa on havainnoinnin kohteiksi nostettu episodeja, jotka ovat edustavia sellaisten keskusteluisältöjen ja -käytäntöjen kannalta, jotka ovat aikaisempien tutkimustemme mukaan moraalisen järjestyksen rakentumisessa keskeisiä. Tarkastelimme kohtia, joissa asiakkaat määrittivät ongelmansa, sisällyttivät ongelmakuvauksiin itsensä tai toisten syytelyä, sekä kohtia, joissa terapeutit vastasivat näihin. Tarkastelimme myös kohtia, joissa asiakkaat varjelivat moraalista positiotaan ja joissa keskusteluissa muotoutui moraalisia dilemmoja ja toisaalta pyrittiin ratkaisemaan niitä. Teimme vertailuja eri tapausten välillä. Tätä artikkelia varten nostimme esille edustavia otteita yhdestä yksilö- ja yhdestä pariterapiasta. Otteiden analyysissa teemme vertailua ja nostamme esille yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Läpikäyvässä näkökulmana on kysymys toimijuuspositioiden rakentumisesta ja itsereflektion vahvistamisesta keskeisinä terapeuttisina käytäntöinä.

TULOKSET

Ongelmanmäärittelyt asiakkaiden puheessa

Terapiakeskustelu on tyypillisesti puhetta ongelmista, ja siihen osallistujat ovat orientoituneet kuvaamaan ongelmia ja pohtimaan niiden ratkaisua (Buttny & Jensen, 1995; Juhila & Pösö, 2000; Toivonen, Wahlström & Kurri, 2020). Ongelma-
puheella kuvataan jotakin asiantilaa, se on selontekoa omista tai toisten tekemisistä, kokemuksista tai tekemättä jättämisistä. Selonteoilla on asiantilojen kuvaamisen lisäksi tavoitteita ja seurauksia itse vuorovaikutustilanteen kannalta. Ne rakentavat kuvaa paitsi siitä, mikä on ongelmalista, myös siitä, minkälainen ihminen puhuja on. Aineisto-otteessa 1 yksilöterapian asiakas ensimmäisellä istunnolla vastaa terapeutin toteamukseen ”ymmärsin että olet pitkään pohtinut, että

voisko tällöinen tutkimus- tai hoitajakso olla sulle hyödyksi niiden asioiden läpikäynnissä mitä sä oot miettiny?”

Asiakkaan selonteossa ongelmalliset kokemukset näyttäytyvät vain tapahtuvan hänelle, ilman hänen omaa valintaansa – ”vuosi sitten tuli jo niin sellasia kokemuksia rupes tulemaa” – asettaen hänet niiden suhteen objektipositioon. Hän kuitenkin jatkaa vahvempaa toimijuutta ilmaisevalla tavalla: ”että mä ite niinku omalla harkitsemattomuudella niinku rupesin jo pilaamaan niinku omaa elämääni.” Harkitsemattomuus kuvaa ongelmaa ikään kuin tilapäisenä katkoksenä harkintakyvyssä, jolloin ongelma voisi korjautua harkitsemalla jatkossa paremmin. Harkintakyvyn pettäminen rakentaa kuvaa asiakkaasta moraalisesti vastuullisena ja reflektiivisenä toimijana tässä tilanteessa; hän tietää, miten tulisi toimia ja miten ei. Näin asiakkaalle rakentuu moraalinen ja toiminnallinen kaksoispositio – terapiatilanteessa hän ottaa vastuun siitä, että vastuuttomalle toiminnalle tulisi tehdä jotakin.

Pariterapiassa ollaan useasti tilanteessa, jossa puolisoilla on eri näkemykset ongelman määrittelystä. Tällöin neuvottelut siitä, mikä on ongel-

ma, kääntyvät myös kysymyksiksi siitä, kuka on vastuussa ongelman ratkaisemisesta. Seuraavissa lyhyissä puolisoitten antamissa ongelmanmäärittelyissä voidaan jo tunnistaa parisuhteen keskeinen dilemma liittyen käsillä olevaan kysymykseen, siihen, miten suhtautua heidän tyttärensä päihderiippuvuuteen.

Ennen Aineisto-otetta 2 asiakkaat ovat kertoneet vaikeasta tilanteesta, jossa tytär on ollut hengenvaarassa. Kertoessaan tapahtuman vaikutuksesta itseensä aviomies ilmaisussaan rakentaa mielikuvaa luonnontapahtumasta, jota ei voi kontrolloida, se pitää vain kestää. Myrskyn metafora siirtää tunteet puhujan toimijuuden ulkopuolelle, niitä ei voi valita, ne vain joutuu käymään läpi. Puheenvuorossa on kysymys enemmästä kuin pelkästään omien vaikeiden tunteiden kuvailusta. Siinä mies rakentaa todellisuutta, jossa hän ei voi kontrolloida tunteitaan eikä häntä näin ollen voida myöskään pitää vastuullisena niiden muuttamisesta. Sanalla ”reaktiot” hän jatkaa tunteiden konstruoinnista automaattisina itsestä riippumattomina tapahtumina ja ulottaa tämän koskemaan myös vaimon kokemusta. Ilmaisuihin ”sitte ku meidän molempien reaktiot lyö yksiin” konstruoi ongel-

A: kyllä=↑tai sanotaan näin että: hhh, (2) vuosi sitten tuli jo
niin sellasia kokemuksia rupes tulemaa että mä ite niinku.(1)
omalla harkitsemattomuudella niinku rupesin jo. (.) pilaamaan
niinku omaa elämääni[.hhh,]
T: [joo,]
((poistettuja rivejä))
A: >mulla petti niinku harkintakyky olin edellisenä, (.) yönä,
(.) nauttinu alkoholia ja sitte jäin< hhh, (2) ööh hhh
ratsiassa kiinni hh hh[hh],
T: [joo,]

AINEISTO-OTE 1. Yksilöterapia.

M: °mut että. (.) aikamoisia. (1) myrskyjä sitä joutuu (.)
läpikäymää niinku (.) omassa (.) tunteissaan ja (.) sitte ku
nääh meidän molempien (.) reaktiot lyö yksiin ni se on aina
vähän ongelmallista°
N: °nii meil o täysin erilaiset (.) erilaiset nääh (2) tavat (.)
mut tota°

AINEISTO-OTE 2. Pariterapia.

maa suhteeseen liittyvänä asiana ja tämäkin ikään kuin ulkoisten voimien aiheuttamana.

Omassa puheenvuorossaan puoliso muotoilee ongelman varsin toisella tavalla. Sanomalla ”nii meil o täysin erilaiset, erilaiset nää tavat” vaimo sijoittaa keskustelun moraalisesti uudelle ulottuvuudelle. Toisin kuin miehen puheenvuoro, hänen ilmaisunsa korostaa tunteiden kuuluvan moraalin ja vastuullisuuden piiriin. Sanavalinta ”tavat” implikoi, että teot ovat valittavissa ja ne voivat olla hyviä tai huonoja. Ääri-ilmaisu ”täysin erilaiset...” luo kontrastin miehen ilmaisulle ”vähän ongelmallista” ja merkitsee asian tärkeäksi ja vaikeaksi ratkaista, joskin lisäys ”mut tota” avaa neuvottelun mahdollisuuden. Kokonaisuudessaan vaimon vuoro korostaa tilannetta konfliktina, johon puolisoisten vastuulliset valinnat ovat johtaneet.

Syytökset asiakkaiden puheessa

Ongelmapuheen avulla voidaan terapiakeskusteluissa valittaa, osoittaa syyllisyyttä sekä vastuuta. Yksilöterapiassa syytökset saattavat kohdistua itsen, toisiin omien ongelmallisten kokemusten aiheuttajina tai historiaan, joka on tuottanut ja

tuottaa kärsimystä. Syytökset rakentavat omalta osaltaan moraalisen maaston, johon on otettava suhde tavalla tai toisella. Terapeutti kohtaa sekä yleisemmän moraalisen kysymyksen siitä, missä määrin ihminen on itse vastuussa omista tunteistaan ja niiden motivoimasta toiminnasta, että yleisemmän terapiaa institutionaalisenä toimintana määrittelevän kysymyksen – kenen vastuullisuuteen ja mistä terapiassa tulee orientoitua?

Aineisto-otteessa 3, jossa yksilöterapiassa asiakas jatkaa ongelmapuhettaan, nähdään, miten heikkoa toimijuutta ilmentävään puhetapaan liittyy itsensä tuomitsemista ja arvostelemista. Asiakkaan heikkoa toimijuutta ilmaiseva puhumisen tapa näyttäytyy itsesyytöksenä siinä, miten tapahtumat kerrotaan toistuvina ja ilmaistaan passiivilla ja nollapersoonalla, toimijuuden ulottumattomissa olevina tai iteratiivista futuuria käyttäen: ”rupeen valehtelevaan puhun ihan mitä sattuu ja sitt sekoilen naisten kanssa.” Samalla tässä selonteossa piiryy selkeästi se, mitä asiakas arvostaa ja mitä ei. Ongelmallisena näyttäytyy omasta moraalista kehikosta poikkeava oma toiminta, josta asiakas syyttää itseään ja jota hän vertaa itsensä ideaalikuvaan, jonka puheenvuoron loppuosa

A: [sitt sitt vaan toistu tälläset hhh, (1)
 T: [joo-o.
 A: tietylläiset ongelmat sen alkoholin käytön, (.) vaikkei sitä nyt usein ollu mutt että, (.) .hhh ei oikeestaan oo semmosta kertaa että, (.) alkoholia käyttäs niin mä sitten vaivun johonkin sellasiin vanahoihin muistel(uihin)=minkälaiasta oli lapsuus, (.) useimmiten ne ei välttämättä herkkua ollu tai sitten mää, (.) .hh yksinkertaisesti rupeen valehtelevaan. (.) puhun ihan mitä sattuu ja, (.) .hhh sitt sekoilen naisten kanssa vaikka mulla ois hyvä ihmissuhde olemassa tällä hetkellä ja hh,
 T: joo.
 A: siis tällä lailla, (.) aina, (.) aina niinkun, (2) niinku, (.) teen mahdollisimman hankalaksi sen oman elämäni, .hh- [h ku en mä (tee) mitään silleen niinku pahaa mutt (joskus) mä innostun liikaa ja ruppee keksimään kaiken
 T: [joo,
 A: maailman tarinoita ja juttuja ja sitten, (.) .hh niistä sitten seuraa monenlaisia ja sitt mä oon ruvennu vaan miettimään että, (.) että tuota, (2) monenlaista selviytymiskeinoa käyttäny elämässäni omasta mielestäni aika hyvin, [(.) noin koulutuksellisesti ja, [.hhh työelämässä pärjänny (ja muuten),]
 T: [joo,

AINEISTO-OTE 3. Yksilöterapia.

tuo esille: ”[olen] monenlaista selviytymiskeinoa käyttänyt elämässäni omasta mielestäni aika hyvin, noin koulutuksellisesti ja työelämässä pärjännyt.”

Pariterapiassa molemmilla asiakkailla on tavallisesti oma kertomuksensa ongelmasta ja usein jompikumpi osapuoli pyrkii taivuttamaan terapeutit puolelleen rakentamalla puolisoaan ongelman aiheuttajaksi ja siten pääasialliseksi asiakkaaksi. Suuri syyttelyn määrä on varsin tyyppillistä pariterapian ensimmäisellä istunnolla ja voi olla jopa tärkeä edellytys sille, että ratkaisukeskeisempi tai reflektiivisempi puhe ongelmasta voi myöhemmin rakentua.

Aineisto-otteessa 4 keskustelu jatkuu suoraan edellisestä pariterapiaotteesta (ks. Aineisto-ote 2). Vastatessaan terapeutin kysymykseen vaimo tuottaa aviomiehensä tavasta ilmaista tunteitaan syyttävän kuvauksen, ”must se ilmenee Erkin huoli ja hätä aina semmosena aggressiona ja kylmyytenä”, joka konstruoi aviomiehen tietyn pysyvän ominaisuuden omistajaksi – tämä ilmaisee toistuvasti tunteensa erilaisina kuin ne oikeasti ovat. Ilmaisut ”taas” ja ”aina” siirtävät huomion pois siitä, onko kuvaus puolison tunnekokemuksesta myös puolison mielestä tosi. Sanavalintojen ”aina” ja ”taas” voi nähdä myös palvelevan kuvauksen uskottavuutta – molemmat puoliset tuottavat ymmärrystä konfliktin pysyvyydestä ja toistuvuudesta. Ääri-ilmaisujen käyttö myös oikeuttaa syytöksen; mikäli tapahtuma olisi vain poikkeus muiden aidoiksi ja hyviksi tunteenil-

maisuuksi määriteltyjen tilanteiden keskellä, olisi kohtuutonta esittää syytös tai vaatia muutosta. Nyt vaimon syytös rakentuu moraalisesti perustelluksi ja samalla tuottaa miehen tunteiden ilmaisemisen ongelmalliseksi ja hänen kontrollinsa ulkopuolella olevaksi.

Ongelmaksi määriteltynä miehen tapa ilmaista tunteitaan tarjoutuu myös terapeuttisen työn kohteeksi. Omassa vuorossaan mies kuitenkin kieltäytyy hyväksymästä tätä asemointia. Puolustautuessaan sanomalla ”nii mun mielest sää saisit sitä vähän kestä” hän oikeuttaa oman toimintatapansa ja tulee kiistäneeksi vaimon siihen liittämän kielteisen moraalisen latauksen. Nyt vaimon tapa kokea hänen tunteitaan tulee moraalisesti arveluttavaksi ja ongelmalliseksi. Vaimon kyvyttömyys kestä miehen tunneilmaisua tarjoutuu ongelmana, jota tulisi työstää.

Terapeuttien responssit asiakkaan ongelmanmäärittelyihin ja syytöksiin

Asiakkaan tuottaman ongelman määrittelyn vastaanottaminen uudelleenmuotoilemalla on olennainen terapeuttien puhelukäytäntö terapeuttisissa keskusteluissa. Tällaisissa (re)formulaatioissa terapeutti usein osittain toistaa asiakkaan puhetta, mutta esittää sitä muotoiltuna jollakin tavalla uudelleen ja tuo näin siitä esille uuden näkökulman, emotionaalisen sävyn tai tulkinnan. Kun (re)-formulaatiota katsotaan moraalisen toiminnan

T1: siis onks teillä nyt (.) ollu (.) eilisen ja tämän päivän aikana tällasta
 H: [eilen eilen ilalla just se että taas tää tämmönen Erkin (.) kun
 E: [mm mm,
 H: must se ilmenee Erkin huoli ja hätä aina semmosena aggressiona (.) ja kylmyytenä et et siis se on niinku mulle semmone kova pala että mm ku mää mää en osaa sillai ilmasta itteeni et mää osaisin tapella siitä että kummalla on tää kyllähän mää nyt eilenkin sanoin suorja sanoja mut että ei sä et vastaa siihen (.) et et ku sä vaikenet (.) niin se on jotenkin [semmonen että mut sit sitä on oppinu olee sillai (1) mm omassa varassaan jollakin lailla et ku tajuaa et ei se nyt puhu enempää eikä se nyt mää mää en kestä sitä semmosta aggressioo ja sitä semmost mmhh,
 E: nii mun mielest sää saisit sitä vähän kestä.

AINEISTO-OTE 4. Pariterapia.

näkökulmasta, voidaan havaita, että terapeutti väistämättä myös orientoituu asiakkaan selonteojen moraaliseen viestiin eli siihen, miten ne oikeuttavat, selittävät ja sijoittavat vastuuta itselle, toiselle tai olosuhteille.

Aineisto-ote 5 yksilöterapian ensimmäisen istunnon loppupuolelta on esimerkki jo varsin merkittävästä terapeutin suorittamasta ongelmanmäärittelyn uudelleenmuotoilusta. Terapeutin puheenvuoro ensin sitouttaa asiakkaan terapeuttiseen työskentelyyn, ”tää on erityisen hyvä vaihe sun elämässä käyttää aikaa tän tyyppiseen pohdintaan”, ja sen jälkeen muuttaa kiinnostavalla tavalla keskustelun osallistumiskehikkoa. Käytämällä metaforaa, ”on ikään kuin joku asia hakis esille pääsyä sun elämässä”, terapeutti kutsuu näyttämölle uuden toimijan. Asiakas on edelleen päähenkilö, jonka toiminnasta on kyse, mutta kä-

sikirjoittajana on toinen hahmo, ”joku asia”, jolla on oma intentionsa. Tämä intentio määrittelee uudelleen asiakkaan omassa selonteossa moraalisesti arveluttavaksi kuvaaman toiminnan. Se saa nyt moraalisesti neutraalin arvon asiana, jota voidaan tutkia. Näin korostetaan asiakkaan ja terapeutin tasavertaista asemaa ja samalla taivuttuu kärki asiakkaan itsesyytöksestä.

Aineisto-otteessa 4 nähtiin, miten pariterapiaistunnossa vaimon syytös ja aviomiehen puolustautuminen ehdottivat erisuuntaisesti, mihin terapeutin työskentelyn tulisi orientoitua. Aineisto-ote 6 näyttää terapeutin valinnan. Terapeutin kysymys ohittaa puolisoiden syytöskvessä ja siihen sisältyneen kysymyksen siitä, minkä ja kenen pitäisi muuttua. Terapeutin kysymyksen muotoilu siirtää keskustelun kohteen miehen tunneilmaisusta vaimon tunnereaktioon

T: .hhh #yy# m:inusta k-, (.) kuulostaa siltä jo-, jos tätä jotenkin summaa ett ett tuota, voi olla että, tää on erityisen. (.) hyvä vaihe sun elämässä, (.) käyttää, (1)↓ aikaa tän tyyppiseen pohdin-,
 A: mm.
 T: mistä tässon kyse. ett ett tuota niin, (.) tämmösellä si- sitä voi jos, jos tälleen yrittää ö, kuvaannollisesti tai metaforalla kuvata niin .hhh, on on ikään kuin joku asia hakis, (.) esille pääsyä sun elämässä,
 A: näi-, näin määkin oon ymmärtäny.
 T: joo. (.) ja, (.) ja ett ett tuota niin se .hhh, (1) me voiaan, (.) voiaan sitä tutkailla, (.) täl-, tällä tavalla
 A: joo.

AINEISTO-OTE 5. Yksilöterapia.

T1: siis se on välitön reaktio mikä sinussa herää sillon kun Erkki muuttuu niinku sää äsken kuvasit on on siis mikä
 N: pettymys
 T1: pettymys
 N: pettymystä aa semmonen joku pettymys mut ei se oo enää ehkä niin mm ei se oo niin semmosta kokonaisvaltasta ku se joskus oli et ei se kyllä et se kestää hetken
 T1: ja ja saaks sää kiinni siitä et mikä on se keskeinen ajatus mikä on sun pettymyksen takana
 (3)
 T1: jos sää pukisit sen yhdeksi lausee[ksi
 N: [kauheeta se on jotain niin inhottavaa en mää voi semmosta sanoo ääneen

AINEISTO-OTE 6. Pariterapia.

ja sen takana olevaan tulkintaan. Tämä muuttaa keskustelun moraalisen kontekstin, kun kysymys vie syytetyltä selontekovelvollisuuden ja asettaa syytöksen esittäjän velvolliseksi tuottamaan kuvauksen oman mielensä toiminnasta. Moraalisen järjestyksen muutos näkyy siinä, että nyt vaimo tuo esiin omien ajatustensa paheksuttavuuden ja näin toiselle osoitettu syytös kääntyykin itsesyytökseksi.

Moraalisen position varjeleminen ja kasvojen säilyttäminen

Terapiatilanteessa asiakas joutuu usein käsittelemään asioita, jotka uhkaavat hänen kasvojaan. Epätydyttävistä asioista kertominen ja syytösten tai oman, yleistä moraalinormistoa loukkaavan käyttäytymisen kertominen on kasvoja uhkaava. Oman paheksuttavan toiminnan jakamiseen liittyy epäonnistuminen minän esittämisessä odotuksenmukaisena ja arvokkaana. Pariterapiassa syytöksen esittäminen edellyttää myös, että moraalissa järjestyksessä omaksutaan sellainen paikka, joka oikeuttaa syyttämisen. Erilaisilla korjaavilla teoilla voi kuitenkin säilyttää kasvojaan ja puolustaa moraalista statustaan. Kasvojen suojeleluun osallistuvat myös muut läsnäolijat.

Aineisto-otteessa 5 näyttäytyi, miten yksilöterapian terapeutti ongelmallisen toiminnan uudelleenmuotoilussa, ”asia, joka hakee esille pääsyä”, tekee ongelmasta ei-identtisen asiakkaan kanssa ja näin mahdollistaa keskustelun jatkumisen on-

gelman merkityksestä ja olemuksesta asiakkaan kasvoja säilyttäen. Aineisto-ote 7 yksilöterapian kolmannesta istunnosta näyttää, miten asiakas ja terapeutti jatkavat intentioiden kanssa työskentelyä. Varsin epäodotuksenmukaisessa puheenvuorossaan terapeutti käsikirjoittaa motiivin asiakkaan itsensä ongelmalliseksi määrittelemälle toiminnalle. Pitkät tauot terapeutin vuoron alussa yhdessä epäoiminnin ja kysymysmuodon kanssa tuottavat puheenvuoron sisältämän ehdotuksen vaikeana ja arkaluontoisena. Se asettaa asiakasta vastuuseen toiminnastaan – jos toiminnalla on motiivi, se on ainakin jossakin määrin tarkoituksellista – ja voisi tulla kuulluksi syytöksenä. Toisaalta uudelleenmuotoilu tuottaa asiakkaalle vahvemman toimijuusposition hänen hakiessaan ”hivittävän voimakkaita elämyksiä”; tätä voisi myös pitää toivottavana ja moraalisesti arvostettavana pyrkimyksenä. Asiakas omassa vuorossaan tarttuu tähän tarjoukseen ja kohottaa moraalisia kasvojaan esittelemällä vielä hyväksyttävämmän toisen mahdollisen intention – hän etsii nuoruutta, jota ei koskaan ollut. Tai vielä vetoavammin, hän haluaisi olla pieni poika.

Edeltävässä, syytössekkvenssiä esittävässä pariterapiaistunnon Aineisto-otteessa 4 vaimon syyttävässä puheenvuorossa on myös syytöstä pehmentäviä piirteitä. Miehen tunneilmaisu rakentuu ei-tahallisenä, se ”ilmenee”, jolloin hän kuvantuu melkein pä tunne-elämänsä uhrina. Häntä ei kuvata aggressiivisena tai kylmänä, vaan hänen huolensa ja hätänsä ”ilmenee aggressiona ja

T: (4) °mm°. (6) .hh mitä sä aattelet semmosesta että. (2) #öö# s-se miten, sä oot kuvannu (.) viimeksi niitä, (1) #ee# nimenomaan yksin tai poikaporukassa tapahtuvia juhlimaan, (.) ryyppäämään lähtemisiä että, (1) ett tuota niin, (.) minkä verran, (.) niissä mitä tapahtuu niin on kyse sulla siitä että, (1) ett sä haet semmosia. (3) sanotaanko nyt, (.) tuota niin, (.) hivittävän voimakkaita elämyksiä ett ett tuota niin, (.) sä et joutus, (1) kokemaan ikävystymistä
(2)
A: >saattaa ehkä muuten=mä oon niinku, (.) ja saattaa olla noin, (.) joo, (.) voi olla .hhh. mä oon monesti niinku miettiny vaan sitä että mä haen sillä jotakin< sellasta, (1) >nuoruutta mitei koskaan ollu, (.) ett mä haluaisin olla niinku pikkupoika,<

AINEISTO-OTE 7. Yksilöterapia.

kylmyytenä”. Vaimo myös ottaa vastuuta omasta osuudestaan epätoivotussa asiantilassa, kun ”ei osaa sillai ilmasta itteään et osaisi tapella”. Näillä diskursiivisilla keinoilla yhtäältä syytös pehmenee ja toisaalta vaimolle rakentuu toista ja itseä koskevaa ymmärrystä ilmentävä moraalisesti edullinen asema.

Myöhemmin istunnossa, Aineisto-otteessa 8, keskustelu jatkuu Erkin ja terapeutin välisenä. Miehen kertomus siitä, miten hän toimi suhteessa tyttärensä, on kaksijakoinen vastuunoton ja itsesyytöksen asetelma. Hän sanoo olevansa harmissaan siitä, että meni tapaamaan tytärtä, koska ei kyennyt kohtelemaan tätä toisin. Hän ottaa vastuuta kuitenkin ainoastaan päätöksestä mennä vierailulle sairaalaan, ei kykenemättömyydestään toimia kuten olisi halunnut. Terapeutti vastaa tähän selontekoon hypoteettisella kysymyksellä, joka ei haasta miehen oletettua kyvyttömyyttä ilmaista tunteita, vaan luo kuvitellun tilanteen, jossa mies voisi toimia haluamallaan tavalla. Kysymys tarjoaa miehelle mahdollisuuden ja myös velvollisuuden käsikirjoittaa tilanne uudelleen. Kuvattessaan, miten hän toimisi vaimon toivomalla tavalla, aviomies käsikirjoittaa itselleen moraalisesti toivotusta asennoitumisesta tietoisemmän aseman, mutta toisaalta ilmaisu ”itkeä pari kyyneltä” edelleen allekirjoittaa hänen näkemyksensä siitä, että liiallinen tunteiden osoittaminen on tarpeetonta.

Aineisto-ote 8 siis näyttää, miten terapeutti tuottaa vahvempaa toimijuutta sinne, missä sitä ilmaistaan puuttuvan. Havainnot useista episoodeista osoittavat toimijuutta rakentavien interventioiden yleensä sijoittuvan keskusteluissa niin, että niitä edeltää kuvaus, jossa jompikumpi puoliso on itse tuottanut itselleen heikon toimijuusposition. Sen sijaan jommankumman puolison kuvattessa toisen puolison toiminnan ongelmalliseksi terapeutit eivät suuntaa keskustelua tähän kuvattuun ongelmalliseen käyttäytymiseen. Näin he välttävät ottamasta kantaa syytösten tai ongelmakuvausten sisältöihin.

Moraaliset dilemmat

Asiakas tai asiakkaat tulevat terapiatilanteeseen usein ristiriitojen kanssa, joita voi kuvata moraaliseksi dilemmoiksi. Dilemmat juontuvat yhtäältä asiakkaan sisäisistä tai pariskunnan välisistä keskenään ristiriitaisista moraaliseettisistä diskursseista ja ovat toisaalta terapeutille avautuvia tilanteisen toiminnan kannalta ristiriitaisia vaihtoehtoja. Terapeutille dilemmat siis ovat vuorovaihtuksellisia, ne eivät ratkea etikan oppikirjoja lukemalla. Aineisto-otteissa 1, 3, 5 ja 7 oli nähtävissä yksilöpsykoterapian asiakkaan heikon toimijuuden ilmaisuja, joissa asiakas puhuu omasta toiminnastaan passiivissa ja ikään kuin iteratiivisesti vailla omaa valintaa toteutuvana ja toisaalta

- M: nii mua tavallaa harmittiki että oisko pitäny jättää menemättä koska mä en haluais että että mä oon (.) Tanjaa ((tytär)) kohti (.) ko- kohti että kohtelen häntä kylmästi ja tunteettomasti ja ja mua se harmittaaki koska sen tapanen se tapaaminen oli mä en pystyny siihen se oli (.) hän oli tokkurassa ja happilaitteessa ja sekin nyt tietysti anto puitteita sille mutta (.) et toisaalta mua harmitti et mun ei ehkä olis pitäny (.) mennä °ollenkaan käymään°
- T1: mikä ois ollut tuota jos sä ajattelisit näin että (.) et sä nyt voisit ajatella (.) et sä teet juuri (.) et sä olisit tehnyt juuri sen mitä sä olisit halunnu tehdä (.) mitä mite sä olisit sillo ollu siinä
- (4)
- M: no jotain siis ottaa kädestä kiinni ja (.) itkeä pari kyyneltä kuinka surkeessa (.) tilassa minun vanhin tyttäreni on siinä (1) ja (1) puhua lohduttavasti ja (1) rohkasta että kyllä me varmaan vielä keksitään jotain millä pääset tästä eteenpäin

AINEISTO-OTE 8. Pariterapia.

tuomitsee käyttöksensä käsillä olevassa keskustelussa. Olemme kutsuneet tätä moraaliseksi kaksoispositioksi. Näissä ilmaisuissa manifestoituu asiakkaan kokemus objektipositiostaan, koetusta kyvyttömyydestä ohjata omaa kokemusta tai toimintaa arvostamaansa suuntaan. Toisaalta heikon toimijuuden ilmaisu toimii vuorovaikutustilanteessa omien kasvojen säilyttämisen strategiana ja miksei myös mielen sisäisessä dialogissa – en ole vastuussa, koska en kykene siihen. Heikko toimijuus luo terapeutille vuorovaikutuksellisen moraalisen dilemman. Terapeuttinen tehtävä vaatisi heikon toimijuuden haastamista, toisaalta yhteisen jaetun kulttuurin kansalaisena terapeutti tietää tämän heikon toimijuuden kiistämisen merkitsevän kasvojen menettämistä. Miten toteuttaa toimijuusposition vahvistamista ilman että vahvistaa moraalista kaksoiskansalaisuutta tai häpäisee asiakasta?

Aineisto-otteessa 9 terapeutti asemoimalla itsensä animaattoriksi, joka puhuu ”joittenkin psykoterapioiden” suulla, ottaa etäisyyttä sanomiseensa ja näin oikeuttaa tai perustelee tulevan kysymyksensä. Kun hän melko pitkän johdannon jälkeen esittää kysymyksen, puhumisen asento muuttuu. Nyt, puhuen ikään kuin asiakkaan suulla, terapeutti kysyy, ketä ”kapinallinen puoli” mahtaa edustaa ja kenelle se mahtaa yrittää puhua: ”sä

sanoit että tää on hauska ja siinä on paljon vilpittömyyttä.” Kiinnostavasti attribuutit – hauska, vilpitön, kielletty, vaarallinen – ovat kaikki uusia keskustelussa, ne eivät ole asiakkaan käyttämiä. Terapeutin puheenvuoro kuvaa asiakkaan ”kapinallisen puolen” positiiviseen ja kiehtovaan sävyyn ja rakentaa sille vahvan toimijuuden asiakkaan elämässä. Siitä käytetään persoonapronominia ”hän”, ja häneen viitataan ihmisenä, ”tää ihminen”. Kun samalla asiakas on terapeutin puheenvuoron vastaanottaja, jonka odotetaan vastaavan ”kapinallisen” intentioista, tällä diskursiivisella tavalla implikoidaan, että metaforinen kapinallinen ja asiakas ovat yksi ja sama henkilö.

Asiakas aloittaa oman vuoronsa sanomalla ”mää luulen” luoden etäisyyttä itsensä ja puhunnan kohteen välille, ikään kuin hänellä olisi jonkin verran, mutta ei täyttä pääsyä ”kapinallisen” mieleen. Tämä terapeutin puhettavan kanssa linjassa oleva puhunnan tapa luo reflektiivisen position, jossa asiakas voi havainnoida toimijuuden omaavia ”voimia” ja niiden intentioita omassa elämässään. Hän tuottaa hyvin henkilökohtaista kerrontaa siitä, kuinka hän tunsu menehtyneen äidin läsnäolon lapsuudessaan ja alleviivaa sanalla ”rehellisesti” kuvauksen vilpittömyyttä.

Aineisto-otteessa 9 näyttyy tässä yksilöterapiassa muodostunut tapa työskennellä heikon

T: .hhh joissakin psykoterapioissa, (1) puhutaan sii-, (.) siitä että tavallaan on, (.) on hirveen tärkeä niinku, (1) tunnistaa se että , (.) ett ett, (.) ett ketä siinä niinku ihminen, (.) tämmösessä o-ongelmassa tavallaan, (.) ketä hän niinku edustaa omas-, oma elämänsähistoriasta, (1) ja että että , (.) kenelle hän niinkun, (.) yrittää puhua sitä kautta ett ett, ett tuota niin, m-mun kysymykseni on tavallaan sulle kun sä .hhh, sanoit että o-, (.) tää on hauska ja ett tuota niin, (1) se on aidonki olonen ja ett ett siis mu-, siinä on paljon semmosta vilpittömyyttä tässä kapinallisessa puolessa tai, (.) tässä, mm-m. i- kiellettyssä ja vähä vaarallisessa puolessa, ett ett, ett (.) ke-, (.) kenelle hän yrittää (.) kuka ois se sun elämän varrelta semmonen ihminen jolle tää ihminen yrittää jotenkin, (.) tehä itseään tykö tai,
 A: >mää luulen että äidille, (siis jota en oo) koskaan nähny, (.) tää on muuten ihan rehellisesti sanottu=mää, (.) pienenä jo vaistosin sen, (.) (ett) mää elin ( ) (maailmassa) ja, kuvittelin olevani sen mun äitini kanssa,<
 T: joo.

AINEISTO-OTE 9. Yksilöterapia.

toimijuuden muodostaman moraalisen dilemman kanssa. Heikon toimijuuden vastuuta pakeneva ja kasvoja suojeleva funktio on ristiriidassa toimijuuden lisääntymistä tavoittelevan pyrkimyksen kanssa. Terapeutti ja asiakas ratkaisivat yhdessä tämän dilemman luomalla heikolle toimijuuspositiolla edustuksen, jonka avulla moraalisesti arveluttavan toiminnan intentionaalisuutta voitiin yhdessä havainnoida, ilman kasvojen menettämisen uhkaa. Askel askelelta luotu hahmo sai myös lihaa luiden ympärille: ”jokin asia”, ”pikkupoika” ja ”kapinallinen” olivat vähä vähältä lähempänä asiakkaan koettua elämänhistoriaa.

Pariterapiassa dilemma muodostuu ongelmanmäärittelyn ympärille. Kun pariskunta tarjoaa toinen toistaan psykologisen työn kohteeksi ja tuottaa puhetta, joka perustelee oman näkemyksen paremmuutta, terapeutti kohtaa moraalisen dilemman, voiko hän ottaa jommankumman ongelmanmäärittelyn oman toimintansa perusteeksi.

Aineisto-otteen 10 keskustelussa terapeutti T2 konstruoi puheenvuorossaan fiktiivisen henkilöhahmon, jolla kuvataan olevan aviopuolisoiden Helenan ja Erkin keskustelussa edustamia ja vastakkain asettelemia tunteita, ottaen samalla myös moraalisen kannan – molemmat tunteet ovat oikeita ja adekvaatteja. Terapeutti T1 liittyy

hahmon kehittelyyn ja ottaa sen osaksi osallistumiskehikkoa puhumalla sen äänellä: ”samalla olen vihainen, samalla olen hyvin surullinen, samalla olen järkyttynyt, tunnen että en pysty toimimaan, tiedän että minun täytyy kuitenkin pystyä toimimaan.” Tämä hahmon sisäinen perspektiivi houkuttelee kuulijaa näkemään maailman hahmon silmin ja kokemaan tunteet sen lailla. Kun terapeutti T1 muuttaa puhumisen asentoa ja palaa keskusteluun omalla äänellään, hän lausuu ääneen pariskunnan moraalisen oikeuttamisen dilemman ”et ne on niinku jotkut niistä on pahoja Erkin mielestä ja jotkut Helenan mielestä”. Terapeuttien keskinäisessä keskustelussa kummankin puolison tunteet kuvataan ymmärrettävinä ja hyväksyttävänä, samalla kun niiden tuomittavuus suhteellistetaan palauttamalla se näkemyseroiksi. Näin molemmat puoliset saavat tasavertaisen statuksen terapiakeskustelun moraalisisessa järjestyksessä.

POHDINTA

Tässä artikkelissa osoitimme, että psykoterapiakeskustelujen moraalinen järjestys rakentuu implisiittisesti toimijuuspositioiden, vuorovaihtusjärjestyksen ja toimijuuskonstruktioiden

T2: jos joku (.) joku ihminen kertois et- että tuota hän on (1)
hän on sekä vihanen [(.) ja sit
T1: [mmm,
T2: samalla hetkellä myöskin jossakin [vaiheessa sitten niinku
(0.5) kokee tällasen
T1: [mm,
T2: huolehtivuuden [tunteita niin (.) se tuntus (.) ne tuntus
siinä tilanteessa
T1: [mm(.) mm
T2: [ihan (.) oikeilta ja adekvaateilta tunteilta
T1: [mm mm (.) joo (.) joo joo joo
T2: ja nyt jollakin [lailla v-
T1: [samalla olen vihainen (.) samalla olen hyvin
surullinen samalla olen järkyttynyt (.) tunnen että en pysty
toimimaan tiedän että minun täytyy kuitenkin pystyä toimimaan
(äänessä harras sävy) elikkä niinku kaikki nää tunteet on
siinä
T2: mm
T1: mutta et ne on niinku jotkut niistä (.) on pahoja (.) Erkin
mielestä ja jotkut Helenan mielestä

AINEISTO-OTE 10. Pariterapia.

myötä. Analyysimme näytti, miten näennäisesti neutraalit ongelmakertomukset tai vastaukset niihin ovat moraalisesti latautuneita. Tutkituissa keskusteluissa moraalisen järjestyksen rakentuminen ja uudelleenmuotoutuminen liittyi keskeisesti toimijuuden ilmaisuihin ja toimijuuden attribuomiseen. Terapeuttien moraalista järjestystä muokkaava funktio toteutui siinä, miten he kysymyksillään, reformulaatioillaan ja tulkinnoillaan loivat asiakkaille uuden suhteen ongelmaliisiin ja moraalisesti latautuneisiin kokemuksiin. Terapeutit eivät siis juurikaan eksplisiittisesti ottaneet kantaa sisällöllisiin asioihin oikeasta tai väärästä, sen sijaan he johdonmukaisesti tarjosivat asiakkaille position, josta käsin tarkastella oman toiminnan tai tunteen intentioita.

Alkuperäisissä ongelmanmäärittelyissään asiakkaat tyypillisesti ilmaisivat omaa ja pariterapiassa toisenkin ongelmallista käyttäytymistä heikon toimijuuden kautta. Teoilla ei ikään kuin ollut tekijää, ne vain tapahtuivat. Tätä kuvaustapaa on kutsuttu objektipositioksi (Leiman, 2012). Heikkoa toimijuutta voidaan lähestyä sekä autenttisenä ilmaisuna kyvyttömyydestä toimia toisin että kuvauksena, joka sekä ylläpitää tuota kyvyttömyyttä että suojelee moraalisten kasvojen menetystä – teot eivät ole tahallisia, eikä tekijää näin ollen ole mahdollista pitää täysin vastuullisena.

Aineistossa yksilöpsykoterapiassa terapeutti vastasi asiakkaan heikkoa toimijuutta ilmaiseviin ongelmanmäärittelyihin tavoilla, jotka loivat passiivissa kerrotulle toiminnalle subjektin. Tämä muutos keskustelun osallistujakehikossa loi asiakkaalle uuden position, jossa oman toiminnan taustalla olevien intentioiden havainnointi ilman arvostelua tuli mahdolliseksi. Shapiro (2006) on kutsunut tällaista vastuullisuuden lisääntymistä psykologiseksi vastuullisuudeksi. Siinä itseä ei verrata universaaliin kontekstittomaan moraaliseen toimijaan, vaan omaa toimintaa tarkastellaan oman mielen ja elämän kontekstissa. Yksilöpsykoterapiassa moraalinen järjestys rakentui uudelleen keskeisesti tämän havainnoivan position rakentamisen kautta.

Artikkelissa tarkastellun pariterapiakeskustelun asetelma ja terapeutille asettava haaste oli pariterapioille melko tyypillinen. Vaimo valitti miehensä tunneilmaisun rajoittuneisuudesta, kun taas mies näki vaimon liian emotionaalisenä ja it-

seään kohtaan asetetut syytökset kohtuuttomina. Dilemman kuvatuunlaisessa tilanteessa voisi esittää myös abstraktina kysymyksenä: onko vaimolla jonkin eettisen periaatteen mukaan oikeus odottaa mieheltään sitä, että tämä ottaa hänen tunteensa ja toiveensa huomioon, vai onko vaimon vastuulla ymmärtää miehensä tapa olla suhteessa emotionaalisiin tilanteisiin ja sopeutettava omat odotuksensa niihin? Tai toisinpäin.

Terapeuttien vastaus dilemmaan löytyi heidän responsiivisista valinnoistaan. Kun puoliset syyttivät toisiaan, terapeutit suuntasivat syytöksen esittäjälle kysymyksensä syytöksen takana vaikuttavista voimista. Näin selitysvolvollisuus muodostuikin suhteessa syytöksen muodostumisen prosessiin eikä syytöksen referentteihin. Ja kun puoliset ilmaisivat heikkoa toimijuutta, terapeutit työskentelivät heikon toimijuuden ilmaisujen kanssa eri tavoin; yhtenä esimerkkinä artikkelissa näytimme hypoteettisen kysymyksen käytön.

Terapeutit kohtelivat myös reflektiivisessä keskustelussaan kummankin puolison intentioita ja emootioita ymmärrettävinä. Reflektiossaan terapeutit asettivat näin ongelmalliseksi syytökset ja toisen tuomitsemisen, eli ”potilaaksi” asetettiin syytösten kehä, ei toista vaan molemmat suhteen osapuolet. Todennäköistä kuitenkin on, että terapeutit ottavat eksplisiittisiä moraalisia kantoja asiakkaiden suhteeseen tilanteissa, joissa jonkun henkilön fyysinen tai psyykinen terveys kyseenalaistamattomasti on vaarassa.

Tämän tutkimuksen psykoterapeutit edustavat systeemistä perheterapeuttista psykoterapiaa. Tutkimuksemme ei voi väittää, että psykoterapeutit kaikissa konteksteissa toimisivat samalla tavalla. Tulevaisuudessa olisikin hyödyllistä tutkia käytetyillä käsitteillä laajemmin auttamiskeskusteluiden moraalien muodostumista eri psykoterapiasuuntausten ja erilaisten psykoterapeuttisten ongelmien ja asetelmien valossa. Artikkelissämme käytetty kontekstuaalinen mikroluenta voi rajoituksistaan huolimatta paljastaa ja tuottaa kirkkaan käsityksen siitä, miten moraalinen järjestys muodostuu. Tällainen laajempi laadullinen luenta terapian ja terapeuttien toiminnasta antaisi mahdollisuuden asettaa terapeuttinen toiminta hyödyllisellä tavalla myös normatiivisen etiikan tarkastelun kohteeksi.

Moraalisten ja eettisten kysymysten relevanssi

psykoterapiakentällä on jäänyt pitkälti psykoterapiainterventioiden tehoa koskevien tutkimusten jalkoihin (Tjeitvelt, 2019). Tämä selittyy psykoterapiainstituution medikalisoitumisella. Mikäli psykoterapia nähdään lääketieteellisenä toimenpiteenä, joka kohdistuu psykiatriseen sairauteen, on vaikea mieltää sitä, miten moninaisia moraalisia kysymyksiä asiakkaan/potilaan ongelmaan vastaamiseen sisältyy. Toisaalta on laajasti allekirjoitettu, että psykoterapia on kauttaaltaan arvolutautunutta (Bergin, 1980; Tjeitvelt, 1999). Suurin osa psykoterapian moraalista, arvoja ja etiikkaa koskevasta tutkimuksesta ja keskustelusta sijoittuu niin sanotun normatiivisen etiikan piiriin, jossa pyritään määrittelemään hyvä ja oikea – löytämään jokin yleispätevä sääntö tai periaate sille, miten pitäisi toimia (Donovan, 2003; Kangas, 2020; Newfield ym., 2000; Wall ym., 1999).

Tjeitvelt (1999) kysyy kirjassaan, mitkä ovat psykoterapian arvot ja miten ne ilmenevät. Tässä artikkelissa olemme lähteneet normatiivisuuden sijaan deskription eli kuvaamisen polulle. Vastaamalla kysymykseen, miten moraalinen järjestys psykoterapiakeskustelussa rakentuu, tavoittelimme psykoterapian moraalista ilmenevien näyttämisistä kaikessa arkisessa monimutkaisuudessaan. Tutkimuksemme arvo piilee siinä, että keskustelujen tutkimisen kautta pääsemme kohti käytännöllistä toimintaa ideaalien sijaan. Empiirinen kuvaus auttaa tunnistamaan paitsi ne kielelliset rakennuspalikat, joilla moraalista maailmaa rakennetaan, myös sen, minkälaisista säännönmukaisuutta terapeuttien toiminnasta on löydettävissä. Tämänkaltaisella tutkimuksella on pragmaattista arvoa sekä psykoterapeuttien ammatillisen kehittymisen ja kouluttamisen että

normatiivisen eettisen pohdinnan näkökulmasta. Normatiivinen eettinen pohdinta rakentaa usein tapausesimerkkejä, joiden avulla eettinen tarkastelu on mahdollista. Se on varsin hyödyllinen metodi, mutta samalla sen antamat esimerkit varsinaisesta psykoterapeuttisesta toiminnasta ovat yksinkertaistettuja, ja erityisesti psykoterapia keskustelullisena tapahtumana ja toimintana jää tavoittamatta.

Psykoterapian moraalista luonteesta tehtävät yleistyksiset ovat vaikeita, koska jokainen terapeutti ja asiakas on erilainen, jokainen psykoterapiassa käytävä keskustelu ja siinä käsiteltävät asiat ovat erilaisia, jokainen kulttuuri ja yhteisö ja ajan eetos ovat erilaisia (Tjeitvelt, 2019). Näkemysmme mukaan juuri nämä yläkäsitteitä pakenevat erot ja yhtäläisyydet ovat parhaiten tutkimuksen tavoitettavissa, kun tutkimme moraalista keskustelullisena tilanteisena toimintana. Tapauksitutkimuksemme valossa voi sanoa, että tutkituissa keskusteluissa terapeuttien tekemän moraalisen työn ydin näyttäytyy uudenlaisen suhteen luomisena havainnoitavaan ongelmalliseen kokemukseen tai toimintaan. Terapian keskeinen moraalinen periaate tuntuukin olevan: tunne itsesi. Sekä yksilöterapiassa että pariterapiassa tämä merkitsee keskeisesti oman toiminnan intentioiden tarkastelun mahdollistamista. Psykoterapiainstituution moraalista järjestystä voisi kutsua peiliksi, josta ei näy se, ”ken on kaunein, rumin, oikeassa tai väärässä, uhri tai syyllinen”, vaan se emotionaalinen ja intentionaalinen minä, jonka asiakas on valmis näkemään.

Artikkeli on saatu toimitukseen 29.2.2020 ja hyväksytty julkaistavaksi 3.8.2020.

Viite

¹Litteraatiossa käytetyt erikoismerkit on esitetty Liitteessä 1.

Lähteet

- Avdi, E. (2012). Exploring the contribution of subject positioning to studying therapy as a dialogical enterprise. *International Journal for Dialogical Science*, 6, 61–79.
- Bergin, A. E. (1980). Psychotherapy and religious values. *Issues in Religion and Psychotherapy*, 6, 2.
- Bonito, J. A. & Sanders, R. E. (2002). Speakers' footing in a collaborative writing task: A resource for addressing disagreement while avoiding conflict. *Research on Language and Social Interaction*, 35, 481–514.
- Buttny, R. (1990). Blame-account sequences in therapy: The negotiation of relational meanings. *Semiotica*, 78, 219–247.
- Buttny, R. & Jensen, A. D. (1995). Telling problems in an initial family therapy session: The hierarchical organization of problem-talk. Teoksessa G. H. Morris & R. J. Chenail (toim.), *The talk of the clinic: Explorations in the analysis of medical and therapeutic discourse* (s. 19–47). Hillsdale, NJ: Erlbaum Publications.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 20, 43–63.
- Donovan, M. (2003). Family therapy beyond postmodernism: Some consideration on the ethical orientation of contemporary practice. *Journal of Family Therapy*, 25, 285–306.
- Goffman, E. (1955). On face work: An analysis of ritual elements in social interaction. *Psychiatry*, 18, 213–231.
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays on face-to-face interaction*. Chicago: Aldine.
- Goffman, E. (1979). Footing. *Semiotica*, 25, 1–19.
- Goffman, E. (1983). On interaction order. *American Sociological Review*, 48, 1–17.
- Goodwin, C. (2007). Participation, stance and affect in the organization of activities. *Discourse and Society*, 18, 53–73.
- Harré, R. T. & van Langenhove, L. (toim.) (1999). *Positioning theory: Moral contexts of intentional action*. Oxford: Blackwell.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993). *Diskurssi-analyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. (2009). Sosiaalityön selontekovelvollisuus. *Janus*, 17, 296–312.
- Juhila, K. & Pösö, T. (2000). Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa A. Jokinen & E. Suoninen (toim.), *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta* (s. 35–64). Tampere: Vastapaino.
- Kangas, P. (2020). *Etiikka on työmme ydin – psykoterapian etiikkaa koskevien sosiaalisten representaatioiden ilmeneminen psykoterapeuttien fokusryhmäkeskusteluissa*. JYU Dissertations 240. Jyväskylän yliopisto.
- Kurri, K. (2005). *The invisible moral order: Agency, accountability and responsibility in therapy talk*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 260. Jyväskylän yliopisto.
- Kurri, K. (2006). Terapeutti moraalisenä toimijana pariterapiassa. *Perheterapia*, 22(4), 6–17.
- Kurri, K. (2007). Ongelmanmäärittely asiakkaan ja terapeutin yhteistyönä. *Psykologia*, 42(6), 412–421.
- Kurri, K. (2008). Yhteistyösuhteen luominen asiakkaiden kotona toteutuvassa terapiassa. *Perheterapia*, 24(1), 26–41.
- Kurri, K. & Wahlström, J. (2001). Dialogical management of morality in domestic violence counselling. *Feminism & Psychology*, 11, 187–208.
- Kurri, K. & Wahlström, J. (2003). Negotiating clienthood and the moral order of a relationship in couple therapy. Teoksessa C. Hall, K. Juhila, N. Parton & T. Pösö (toim.), *Constructing clienthood in social work and human services: Interactions, identities and practices* (s. 62–79). London: Jessica Kingsley.
- Kurri, K. & Wahlström, J. (2005). Placement of responsibility and moral reasoning in couple therapy. *Journal of Family Therapy*, 27, 352–369.
- Kurri, K. & Wahlström, J. (2007). Reformulations of agentless talk in psychotherapy. *Text & Talk*, 27, 315–338.
- Leiman, M. (2012). Psykoterapioiden yhteinen perusprosessi. Teoksessa P. Lahti-Nuutila & S. Eronen (toim.), *Mikä psykoterapiassa auttaa? Integratiivisen lähestymistavan perusteita* (s. 71–90). Helsinki: Edita.
- Madill, A., Widdicombe, S. & Barkham, M. (2001). The potential of conversation analysis for psychotherapy research. *The Counselling Psychologist*, 29, 413–434.

- Newfield, S. A., Newfield, N. A., Sperry, J. A. & Smith, T. E. (2000). Ethical decision making among family therapists and individual therapists. *Family Process, 39*, 177–188.
- Peräkylä, A. (2015). From narcissism to face work: Two views on the self in social interaction. *American Journal of Sociology, 121*, 445–474.
- Peräkylä, A. (2019). Conversation analysis and psychotherapy: Identifying transformative sequences. *Research on Language and Social Interaction, 52*, 257–280.
- Peräkylä, A., Antaki, C., Vehviläinen, S. & Leudar, I. (toim.) (2008). *Conversation analysis and psychotherapy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Potter, J. (2004). Discourse analysis as a way of analyzing naturally occurring talk. Teoksessa D. Silverman (toim.), *Qualitative research: Theory, method and practice* (s. 200–221). London: Sage.
- Schegloff, E. A. (2007). *Sequence organization in interaction*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Shapiro, D. (2006). Self-reproach and personal responsibility. *Psychiatry, 69*, 21–25.
- Suoninen, E. & Wahlström, J. (2009). Interactional positions and the production of identities: Negotiating fatherhood in family therapy talk. *Communication & Medicine, 6*, 199–209.
- Tjeitvelt, A. C. (1999). *Ethics and values of psychotherapy*. London, New York: Routledge.
- Tjeitvelt, A. C. (2019). A brief moral history of psychotherapy. Teoksessa M. Trachsel, J. Gaab, S. Tekin, N. Biller-Andorno & J. Sadler (toim.), *The Oxford handbook of psychotherapy ethics* (s. 1–20). Oxford Handbooks Online. Scholarly Research Reviews.
- Toivonen, H., Wahlström, J. & Kurri, K. (2020). Constructions of nonagency in the clients' initial problem formulations at the outset of psychotherapy. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 50*, 57–66.
- Wahlström, J. (2010). Syytös ja vastasyytös pariterapiakeskustelussa – asiakkusmäärittelyä ja yhteistyön rakentamista. *Perheterapia, 26*(2), 14–23.
- Wahlström, J. (2016). Constructing the moral order of a relationship in couples therapy. Teoksessa M. Borcsa & P. Rober (toim.), *Research perspectives in couple therapy: Discursive qualitative methods* (s. 149–165). Cham: Springer.
- Wall, J., Needham, T., Browning, D. S. & James, S. (1999). The ethics of relationality: The moral views of therapists engaged in marital and family therapy. *Family Relations: Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, 48*, 139–149.
- Wetherell, M. (2001). *Discourse as data: A guide for analysis*. London: Sage.

LIITE I. Aineiston litteroinnissa käytetyt erikoismerkit.

[ ]	hakasulut merkitsevät päällekkäispuheen alkua ja loppua
↑↓	nuolet merkitsevät intonaation vaihtelua, joka poikkeaa tavanomaisesta
<u>alleiviivaus</u>	alleiviivaus merkitsee korostettua puhetta
ISOT	isot kirjaimet merkitsevät puhetta, joka on selkeästi ympäröivää puhetta äänestä käämpää
°mm°	asteen merkit merkitsevät hiljaista puhetta
##	risuaita merkitsee narisevaa ääntä
(I)	numero sulussa ilmaisee tauon pituuden
(.)	mikrotauko, alle puoli sekuntia
(epävarma)	puhe sulussa tarkoittaa, että puhe oli epäselvää ja tulkinta näin ollen epävarma
e:i	kaksoispiste merkitsee edellisen äänteen venyttämistä
hhh	kuuluva uloshengitys tai huokaus
.hhh	kuuluva sisäänhengitys
joo,	pillku merkitsee intonaation nousua merkinä siitä, että puhe vielä jatkuu
joo.	piste merkitsee laskevaa intonaatiota merkinä puhumisen lopettamisesta
kos-	tavuviiva merkitsee keskeytynyttä puhetta
>voi olla<	vähemmän kuin- ja enemmän kuin -merkkien sisällä oleva puhe on nopeampaa kuin ympäröivä puhe; toisin päin käytettynä hitaampaa kuin ympäröivä puhe
=	yhtäläisyysmerkki merkitsee puheen jatkumista tauotta siitä, mihin edellinen puhuja lopetti
heh heh	ääneen naurua

**KURRI, K., &
WAHLSTRÖM, J.**

**The moral order and
agency positions in
psychotherapeutic
conversations**

Psykologia 56 67–84
Tallinn ISSN 0355-1067 (printed)
ISSN 2670-322X (online)

In this article we ask how the moral order of clients' relationships and lives, and of therapeutic conversations themselves, is discursively constructed in psychotherapy talk. We understand the moral order of relationships to include more or less articulated and shared understandings of: what is valued and what is not, the loyalties, duties and responsibilities expected of partners, the grounds for evaluating actions, and expectations of how value, concern and respect are communicated. We show how participants, while presenting their situations and emotional stances create various agency positions and bring forth different expectations and standpoints, leading to moral dilemmas. Our presentation is based on a series of case studies of individual and couple therapies. The analysis, employing ideas from conversation

and discourse analysis, shows instances where clients find themselves restricted by moral conflicts and dilemmas, and perplexed by their own morally questionable acts. We also analyze how experienced therapists orient themselves to such situations, seeking solutions and striving to afford clients new agency positions in relation to them.

Keywords:

moral order, therapeutic conversation, conversation analysis, discourse analysis, agency, positions, footing, problem formulations, blaming, moral dilemmas

Authors:

Katja Kurri, PhD,
psychotherapist,
private practice,
Helsinki,
Finland,
katja.s.kurri@gmail.com

Jarl Wahlström, PhD,
professor emeritus in
psychology,
Department of Psychology,
University of Jyväskylä,
Finland,
jarl.wahlstrom@jyu.fi

PSYKOLOGIA

JOURNAL OF THE FINNISH
PSYCHOLOGICAL SOCIETY VOL 56, NO 1

EDITOR:

Jussi Silvonen

SUB-EDITORS:

Heli Venhola

Taina Schakir

ASSOCIATE EDITORS:

Anne Mäkikangas

Miira Niska

Miriam Nokia

Tiina Parviainen

Katarina Pettersson

Helena Päivinen

Katariina Salmela-Aro

The journal is published
in one volume of six issues per year.

EDITORIAL ADDRESS:

Psykologia, Liisankatu 16 A,
FI-00170 Helsinki, Finland